

EGY SARKADI MESEMONDÓ

– Grin Igor –

Az alföldi magyarság népköltészetének műfaji, tematikai gazdagságára elsőként Kálmány Lajos hívta fel a figyelmet munkásságával. Emberöltőnyi gyűjtői tevékenységének köszönhetően vált ismertté, hogy az Alföld tág térségein, közelebről annak délkeleti, békési részén értékes epikus néphagyományt – ezen belül népmese-kincset – őriztek meg az itt élők.¹ Népi alkotók sora élt és él ma is vidékünkön. Az elmúlt évtizedekből példáként elég csak a románul és magyarul egyaránt meggyőzően fogalmazó, kiemelkedő méhkeréki román mesemondó individuum, Gurzau Vasile illetve Farkas Andrásné Drágos Zsófia nagybánhegyesi, szlovák és magyar nyelven kitűnően mesélő szlovák asszony nevét említenünk. Azt hihetnénk, hogy e pozitív példák a népmese iránti érdeklődés felerősödését jelzik, holott e gyűjtemények létrejöttét elszigetelt és – bizonyos fokig – véletlenszerű kutatói vállalkozásoknak köszönhetjük.²

Tény, hogy a kutatás e fontos, a népi képzelet szárnyalását és a kisebbségek anyanyelvének erejét (vagy éppen ellenkezőleg: hanyatlását) egyaránt sikerrel dokumentáló műfajt korunk sem részesítette a jelentőségét megillető figyelemben. A kutatás elmaradásának okai között – egyebek mellett – a hazai nemzetiségek népköltészeti hagyományaival kapcsolatos szkepszisről is szólnunk kell. Nemzetiségeink népköltészetének mélyfúrása még a hatvanas években is váratott magára, s nem egy jeles kutatónk sokáig megkérdőjelezte a kisebbségi szájhagyományok autentikus voltát. A népmesének, ennek a fontos népköltészeti műfajnak hosszantartó mellőzöttségéhez a népmese lenézettsége³, olykor a hordozó nemzetiségi szigetnyelv erőtlensége, s az ebből fakadó adatközlői bizonytalanság is hozzájárult.⁴

Ami mármost a cigányok körében fennmaradt népmesék gyűjtését illeti, külön nehézséget jelent a nem-cigány származású és/vagy anyanyelvű gyűjtő számára az elfogadtatás és beilleszkedés. Közismert ugyanis, hogy a hazai cigányság hagyományos kultúráját feltáró nem-cigány kutatóknak halmozott kutatási nehézségekkel kellett számolniuk még a közelmúltban is; a kutatók által megfogalmazott gondolatok a cigány mesegyűjtésre is érvényesek.⁵

A hazai cigánykutatás egyik úttörője, Erdős Kamill a Békés megyei cigányokat bemutató, 1959-ben megjelent tanulmányában „hálás, szép és élvezetes feladatnak”

¹ Erről tanúskodik – egyebek között – dr. Berze Nagy János-féle típusmutató Kálmány Lajostól átvett forrásértékű adatainak sokasága (BERZE NAGY 1957).

² A Délkelet-Alföld kétségtelenül legterjedelmesebb repertoárú kétnyelvű mesemondóinak anyagát Domokos Sámuel és Krupa András adta közre (DOMOKOS 1957; KRUPA 1984).

³ A népmese műfajának lenézettségéről lásd: BÁLINT 1975. 18.

⁴ A kisalföldi horvátok körében megtapasztalt jelenség (GRIN 1988. 91).

⁵ Vekerdi Józsefet idézzük: „...a paraszti kultúrák vizsgálatára kidolgozott kutatói módszerek nem alkalmazhatók változatlanul a cigány népi kultúra felderítésére... Egyetlen megbízható módszernek a spontán megfigyelés, a cigányság mindennapi életébe való közvetlen bekapcsolódás, a cigány családok körében szerzett benyomások gyűjtése bizonyult.” (VEKERDI 1989. 8.) Hasonlóan az adekvát kutatási módszerek kidolgozását sürgeti Ujváry Zoltán (UJVÁRY 1994. 32).

nevezi a békési cigány népmesék kutatását, ilyen munkálatról azonban nem tud.⁶ Ezért különösen becsesek azok a Békés megyei eredmények, amelyek az itteni cigány népköltészeti kutatás eredményességét jelzik. A békési kutatók közül L. Sinkó Rozália publikálta LOLLO címmel az első és mindmáig egyetlen itteni cigány népmeséket és népmondákat is felölelő repertoárt.⁷ E kötet is, tulajdon tapasztalatunk is jelzi, hogy cigányaink hagyományos népi műveltségének megőrzése nem igényli a roma nyelv feltétlen ismeretét.⁸

Sarkad, az egykori hajdú-település, ma megközelítően tizenegyezer lelket számláló, feltörekvő kelet-békési kisváros, amelynek történetét a jeles történész, Márki Sándor írta meg.⁹ A település epikus színhagyományairól keveset tudunk. Dömötör Ákos két sarkadi mesemondó, Komádi Ferenc és Bondár Károly huszonnégy, rövid lélegzetű népmesei alkotását adta közre korszerű szemlélettel a hatvanas évek elején, s ezzel cáfolva meg, hogy szűkebb pátriánk „meseszegény” térsége hazánkknak.¹⁰ Legutóbb Szendrei Eszter publikált innen fontos, a törökkorhoz kapcsolódó népmondai adatokat.¹¹

A város lakóinak mintegy tizedrésze, ezer-ezerkettőszáz lélek cigány nemzeti-ségű. Az ő népköltészeti hagyományaik életéről, értékeiről kizárólag Lakatos János (Jaffi) szíves szóbeli közléseinek köszönhetően jutottunk adatokhoz. Jelen dolgozatunkkal éppen reá, a Békés megyei Sarkadon élő, cigány nemzetiségű, de magyar nyelven alkotó, idős mesemondóra kívánjuk irányítani a figyelmet. Az elmúlt évtizedben visszatérő gyűjtésekkel megkíséreltük felmérni mesemondói repertoárját. Az idős ember minden alkalommal újonnan szerkesztett alkotással lepett meg bennünket. Mesemondónk e cigány kisközösségnek ma is – hetven éves korán túl – megbecsült tagja. Írásunk terjedelmi korlátai okán jellemzésünk pályaképének csak egyes – mondhatni: önkényesen kiragadott – elemeit tárja az olvasó elé. Fontosnak tartjuk leszögezni, hogy mesemondónk a roma anyanyelvűek közé tartozik, de nem jól beszél anyanyelvét. Meséinek nyelve az anyanyelvénél jóval gazdagabb szókincsű, adatközlőnk alkotói fantáziájához jobban igazítható, választékosabban beszélt, köznyelvi és tájnyelvi elemekkel átszótt sarkadi, dél-bihari magyar dialektus.

Mesemondónk korábbi elismertsége – elmondása szerint – a vajdáéhoz volt fogható, a kisközösség tagjainak feltétlen tiszteletét vívta ki, s több vonatkozásban is vezető szerepet töltött be körükben. Komoly tekintélyt szerzett magának a romák között azzal, hogy – amint önmagát előszeretettel be szokta mutatni – „függetlenített brigádvezető-fővállalkozóként” idénymunkák vállalásával, munkaerő-közvetítéssel évről-évre érdemi jövedelemhez juttatta az általa irányított, szorgalmas cigány idénymunkásokat. Kapálást és betakarítást egyaránt vállaltak. Az elmúlt évtizedekben több Békés

⁶ „Mesélni is igen szeretnek. Meséik között – eddig soha le nem írt – mesetípusokra bukkanunk. Sajnos, Békés megyei cigánymesék gyűjtésével, rendszerezésével – tudomásom szerint – senki sem foglalkozik. Pedig igen hálás, szép és élvezetes feladat!” (ERDŐS 1989. 69).

⁷ L. SINKÓ-DÖMÖTÖR 1990.

⁸ A cigány néprajzi kutatás feladatairól szólva Eperjessy Ernő sem tartja a származást az eredményesség előfeltételének (EPERJESSY 1994. 22).

⁹ MÁRKI 1877.

¹⁰ DÖMÖTÖR 1962.

¹¹ SZENDREI 1996.

megyei mezőgazdasági nagyüzem számíthatott a leleményes és kitűnően szervező Lakatos Jánosra és megbízható munkacsapatára. Mesemondónk a város általánosan ismert alakja; a rendszerváltozás utáni elfogadottságára utaló mozzanat, hogy ma is jó emberi kapcsolatokat ápol a város vezetőivel, ami – főként a roma kisközösség tagjai szemében – tekintélyét erősítő mozzanat.

Népszerűségének másik, nem lebecsülhető oka Jaffi mesemondói kvalitásai-ban keresendő: az idénymunkák hosszú estéin az általa szerkesztett tündérmesékkal éjszakába nyúlóan szórakoztatta társait. Hangsúlyoznunk szükséges, hogy a magyar népmesekincs imponáló, aktív ismerete tette lehetővé tündérmeséinek azt a ritkán megtapasztalható motívumgazdagságát, amellyel tartósan magára tudta vonni társai érdeklődését.

A mesékkel és mesemondással komádi közvetítéssel, legénykorában kezdett el megismerkedni. Első meséit egy Komádiból Sarkadra nősült kosárfonótól, Cirucza János mesemondótól tanulta meg. Elmondása szerint Cirucza az ötvenes évek elején, „ötvenegybe” működött, egyes alkotásait, mint pl. a Háromfejű sárkány, vagy Az elrabolt királykisasszony címűeket megőrizte, és saját repertoárjába is felvette, később azonban ezeket már nem mesélte. Meséinek mintegy felét származtatja más mesemondóktól, de jobbra „csak” építőanyagként használja elődei tudását. Mert Lakatos János nem csak a népmesék motívumkincsét vette át tőlük, de éles szemmel észrevette, saját gyakorlatává tette, sőt továbbfejlesztette azok mesealkotó módszerét. Rájött például, hogy Cirucza képes volt repertoárját időről időre felfrissíteni, s ily módon ébren tartani hallgatósága figyelmét. Miben állott e tudás? A „titok” megfejtése nem volt túlságosan könnyű. A mesemondót éberén figyelő ifjú rivális annyit tapasztalhatott csak meg, hogy Ciruczának egy-egy mesét befejezve elég volt kimennie az udvarra, ott szétnéznie, s máris „vadonatúj” mesével folytathatta a „műsorát”. A kitartoan és célirányosan figyelő Lakatos észrevette, hogy a mesék egyes motívumai ismétlődnek csupán, az egyes mesék a megváltozott kontextusnak köszönhetően új történet benyomását keltik.¹² Erre – a Lakatos János által szerkesztési eljárásnak nevezett – módszerre látunk jó példát a Jégország királya (Kúdos Károly) című tündérmesében, ahol a különböző mesetípusokhoz tartozó motívumok vegyítése mellett (pl. az égigérő fán lakó griffmadár megőrzése)¹³ a mesemondó – mondhatni – könnyed rögtönzéssel egy teljes szerkezetű, másik tündérmesét is beiktat.¹⁴ Az egyik történetből a másikba való, szinte észrevétlen átjutást, majd a zökkenőmentes visszatérést a főhős próbáról-próbára való, biztos kezű vezetésével éri el. A meseszüzsék korábban

¹² A legismertebb cigány származású mesemondó, Ámi Lajos meséinek szerkezetét elemezve idézi Dégh Linda idevágó gondolatát Erdész Sándor, mely szerint a hagyományhűség keretein belül maradó mesemondótípus a mesemotívumok rendhagyó összefüggésbe hozása által keletkezett új népmesék csak a leglényegesebb mozzanatokban egyeznek a típus ismert változataival, s csak többé-kevésbé illeszthetők a nemzetközi típuskatalogusok rendszerébe. DÉGH Linda „formabontó” mesemondó kategóriája tökéletesen ráillik mind Ámirra, mind Lakatos Jánosra (DÉGH 1960. 41–42; ERDÉSZ 1968. 39).

¹³ Jaffi hosszabb, szerkesztett meséjének ez a motívuma megegyezik AaTh 301. (Fejérlófia) mesetípus hasonló motívumával.

¹⁴ Jégországba való visszatérése után hősünk kalandjai az AaTh 462 típushoz (Pokolból megszabadított királyleány) hasonló történetben folytatódnak. Lakatos a mesébe illeszti az AaTh 469. (Két csodás ökör) néhány elemét is, a döntő szerepű hálás állatokat azonban „két hím juhnak” nevezi.

önálló életére utaló mozzanatoknak tetszik a redakció kettős címe, amely jobbadán a mesemondót hivatott emlékeztetni a születő történet követendő dramaturgiai fordulataira.

Másik átadója Koppó József, úgyszintén komádi származású, de cigány nemzetiségű, Lakatosnál szintén jóval idősebb férfi, foglalkozására nézve primás volt.

Adatközlőnk így minősíti – tudásban rövid idő alatt túlszárnyalt – mesterét, Ciruczát, s másik, fiatalabb tanítóját, Koppó Józsefet:

„– *Komádiba vót, világhírű mesetanár vót... (Én is szerkesztek, majd meg fogja látni!!!) Hát meghallottuk, hogy Cirucz Jani jó mesés, világhírű mesés. De űtet is lekonyítottam én egy év alatt, űtet is, meg Koppót is. Aztán űk jöttek éhhozzám.*”

Korántsem lebecsülő ez az értékelés, a mesemondó-szerkesztő individuumból inkább saját tehetségének kidomborítására hivatkozik a mester és a tanítvány versengését eldöntő egy éves időszakra. Jellemző, hogy máig pontosan emlékszik mesterei repertoárjának fontosabb darabjaira, cím szerint is, de azt is pontosan számon tartja, saját mesekészletének mely részei átvételek, s melyek saját szerkesztésű alkotásai.

A gyűjtés folyamán több alkalommal is előfordult, hogy Jani bácsi, alias JAFFI (ez ismertebb, népszerűbb, általa is szívesebben fogadott neve) a vasútállomásról a múzeumba jövet szerkesztett, friss mesét mondott magnetofonra. Az „igazi” mesemondó szerinte az, aki – miként ő maga - „szerkeszteni” is tud. Álláspontunk szerint a „szerkesztés”-nek többféle értelmezése is lehetséges, mert jelenthet:

– több mesetípus motívumainak kontaminációját (az eredmény gyakran új mesetípus);

– a zenei improvizációhoz hasonlítható eljárást, amelynek során adott mesevázra (szerkezetre) épülnek a mesemondói fantázia szülte új elemek (a típus nem változik);

A közösséget szórakoztató hagyománykövetítők díjazása sokáig kívül rekedt a vizsgálódás körén, e vonatkozásban főként szórványadatokat ismer a kutatás. Magunk egy deszki szerb énekmondónk elbeszéléséből tudjuk, hogy szolgáltatásukért kivételes alkalmakkor jelentős summát is kaphattak.¹⁵

Lakatos János idevágó adatközlései azért nagyon fontosak, mert általuk meg tudhatjuk, hogy mesemondónk tanítója kisebb kiadásait (dohányának, a lámpájába szükséges petróleum költségeit) szokásos, a hallgatósága által elfogadott tarifáért, rendszeresen végzett mesemondói szolgáltatásáért kapott pénzből fedezhette:

„*Mesélés az más estéken volt, téli nehéz estéken jött a mesélés. Mondjuk, már elunalmasodott a világ. Akkor eljöttek, kettő-három:*

– *Híjátok el, mesélni!*

– *Csak egy pakli zöld dohányért!*

Egy pakli zöld dohány 11 fillér volt, egy sárga 13, tetszik érteni, egy nyolcas meg 24 fillér...Mikor mentünk, akkor vittünk, mer akkor még fillér, pengő vót, vittünk egy pakli dohányt, meg petróleumra valót, meg amiér citeráltak. Na, amikor véget ért a citeratánc:

– *Ki eszik főtt tengerit?*

¹⁵ Novkov Mladen egy alkalommal, a harmincas években a battonyai szerb templom védőszent-ünnepén egy, az anyaországból áthozott ének megtanításáért négyszáz liternyi bor kocsmái árának megfelelő összeget, kettőszáz pengőt kapott egy szerb nagygazdától (GRIN 1977. 96).

Hát ettek, akik ettek.

– Mesét akarunk hallani! Négy fillért kellett fizetni a petróleumba, mert a lámpa égett.

– Na, én adok hat fillért!

– Jól van, köszönöm, fiam! Te tennap se, tennap előtt se hoztad el a petróleum árát!

Adott a következő 10 fillért.

– Hozok egy pakli dohányt!

Na, leült, azt kezdte:

– Vót hetedhét országra...”

Ez az adatsor arra is rávilágít, hogy a második világháború előtt a beköszönő tél egy-egy hosszú estéjén miként múltatták az időt a fiatalok, hogy Sarkadon többé-kevésbé folyamatosan volt közönsége a mesemondónak, s hogy a fiatalok igényelték az igazságosabb, szebb világ reményét felvillantó tündérmesét. Visszaulva Bálint Sándornak a népmese lenézettségéről vallott, fentebb idézett tapasztalatára, rá kell mutatnunk, hogy az adatközlőnk által vázolt körülmények éppen hogy a mese iránti folyamatos érdeklődést láttatják. Eszerint Sarkadon, a Lakatos János és elődei által szórakoztatott közösség tagjai szemében korántsem volt lenézett műfaj a népmese. Lakatos János mesemondói tudását tehát jól kamatoztatta az ideny munkákkal töltött napok estéin, pihenőiben, ráadásul – figyelembe véve, hogy e kor a népi epikum virágzásának egyáltalán nem kedvezett – kivételes lehetősége nyílt mesemondói tudása karbantartására, felfrissítésére is. Cigány munkatársai szívesen hallgatták újabb és újabb, a fülük hallatára szövődő, álomba ringató meséit.

Visszatérve a kisközösség által biztosított mesemondói honorárium kérdéséhez, Jaffi díjazása – mindent összevetve – lényegesen meghaladta Cirucza vagy Koppó ilyen jellegű bevételeit, de abban elválaszthatatlanul összemosódott a mesemondásért kapott honorárium az idenymunka biztosításáért járó juttatással. Mindkettőt a munkavállalók fizették Lakatos Jánosnak. Minden bizonnyal a mesemondás is hozzájárult ahhoz, hogy szívesen, de legalább is vonakodás nélkül fizettek, ily módon szolid nyári jövedelemhez juttatva Jaffit.

Lakatos János évtizednél régebbi, a békéscsabai múzeumhoz, annak munkatársaihoz fűződő kapcsolatát a régészethez való vonzódása határozta meg. Adatközlőnk jelenleg is tagja a Múzeumbarátok Kör régészeti szekciójának. Éppen ezért (bár Sarkadon, Dombegyházán, Mezőhegyesen és másutt, ahol brigádvezetőként és mesemondóként megfordult, sokan ismerhették erről az oldaláról) számunkra véletlenszerűen derült fény a szót jól forgató idős ember mesemondói kvalitásaira. Igen jellemzőnek tarthatjuk, hogy mesélni tudását firtató első kérdéseink egyikére határtalan önbizalommal Észak nagy mesemondójához, ANDERSEN-hez hasonlította magát:

„Anderson, a mester fia annyi hozzám, mint a világon egy szem eső. Anderson csak úgy tanulgatott, én olyat tudok mondani, amit sajátilag szerkesztek, akit soha feldolgozni nem tudnak. Olyan mese, ami még nem volt papíron...”

A nagy dán mesélő némiképp elferdített nevével induló, a sarkadi alkotó számára kedvező összehasonlítás nem feltétlenül jelenti az anderseni mesekincs lebecsülését, sokkal inkább mesemondónk önbecsülésének kifejezésére szolgál. Úgy hisszük, Jaffi mesemondói büszkesége annak felismerésén alapul, hogy az önállóan felfedezett

és alaposan elsajátított szerkesztői tudása és tehetségének köszönhető rögtönzési képessége birtokában korlátlanul érzi a mesék újraalkotásának lehetőségét.

Az itt közreadott két Lakatos-mese mindegyikén felismerhető Andersen legismertebb meséjének hatása. Az első történet Jaffi rövidebb meséi közül való. Kezdő és záróformulái („*Vót, hun nem, hetedhét ország ellen, még az Óperenciás jeges tengereken is túl, egy nagy királyi város, hogy legalább vagy hat király lakta.*”; „*Máig is éltek, ha meg nem haltak.*”) egyetlen tündérmesét, Hóvirág és Téltündér egymásra találásának történetét foglalják keretbe. Az alkotás egyike a ritka nem-szerkesztett Lakatos-meséknek. A szöveg jól érzékelteti, hogy a mesélő itt saját életéről, vágyairól, nosztalgiairól vall. A szöveggörnyezet több ponton idézi a dán meseíró Jégkirálynő című meséjét, ugyanakkor megfigyelhetőek benne önéletrajzi vonatkozások, a cigány sorsot felidéző mozzanatok is. A rögtönzésekkel tarkított történetben a novellamesék és a mitikus mesék elemei keverednek, a végeredmény egy bonyolult szerkezetű, lírai motívumokkal átszótt, gazdag érzelmi világú, magas etikai normákat megfogalmazó egyéni alkotás.¹⁶

A cím megválasztása is jelzi, hogy a jég birodalma fontos színtere a Kúdos Károly kalandjaira épülő szerkesztett tündérmesének is.

A mese főbb szerkezeti egységei:

- a) *Koldus fia a királyi város leggazdagabb emberének szolgálatába áll;*
- b) *hamis vád miatt életét mentve menekül, tenger révészénél talál menedéket;*
- c) *a révész segítségével eljut Tündérországba, itt a Tündérkirályt szolgálja, annak leányával egymásba szeretnek;*
- d) *a Tündérkirálytól ellopott tündérbakó révén a világ első vitézvé lesz;*
- e) *tündérbakó segítségével gondoskodik koldus szüleiről, bosszút áll rosszakaróin, majd visszatér Tündérországba;*
- f) *Jégország királyának megbízása alapján elindul megszerezni a király számára Zódági király leányát, feloldja őt az átok alól, de a királylány belélszeret, így dolgvégezetlen tér vissza Jégországba;*
- g) *Jégország királyától megtudja, hogy Tündérországot elvarázsolta Pokolkirály;*
- h) *a révész feleségétől kapott mákos kaláccsal megveszteget egy ördögöt, aki segítségére van az első két próba teljesítésében;*
- i) *a Tündérkirály lányától kapott két kicsiny juh segíti a harmadik próba teljesítését;*
- j) *a griffmadár megőrzésével megmenti két tündérsógorát a Világboszorkányától, végül elnyeri a Tündérkirály lányának kezét.*

Lakatos János mesehőseinek modelljei természetszerűleg cigányok, akiket a mesemondó szabadon áramló fantáziája és asszociációi visznek vágyott céljuk, a boldogság felé. Jóllehet a mesekezdő formulák („*Vót, hun nem, hetedhét ország ellen, még az Óperenciás jeges tengereken is túl, egy nagy királyi város, hogy legalább vagy hat király lakta.*”; „*Máig is éltek, ha meg nem haltak.*”) eleve a mesék csodákkal teli birodalmába helyezik őket (és velük együtt oda viszik a hallgatóságot is), származásuk és a környezet, amelyből elindulnak, hogy rendkívüli pályájukat befutva célhoz érjenek, nagyon is

¹⁶ A sarkadi cigány mesemondó, Jaffi bonyolult szerkezetű, egyszerre több mese motívumkészletét magukban foglaló, tündérmeséinek motívumvizsgálatát tervezett gyűjteményes kiadásunkban kívánjuk elvégezni.

valóságos alakoknak láttatja őket. Ugyanígy, bár a cselekedeteiket irányító, emelkedett moralitásukhoz nem fér kétség, erkölcsi normáik minduntalan a való világban megtapasztalhatókhöz kötik e mesék hőseit, egyre-másra a mesemondó értékítéletéhez közelítve, hús-vér emberré teszik Jaffi alakjait. Példának okáért a hallgató kevésbé ütközik meg, amikor Jégország királyának cigány hőse, Kúdos Károly ellopja az őt a világ első vitézévé tévő tündérbakót; s látni való, hogy a mesemondó sem nagyon talál rosszalni valót e cselekedetében. (Az eltulajdonítás azáltal is eufemizálódik, hogy a Tündérr király maga mondja ki: „Úgyis néked adtam vóna én!”) Lakatos mesehőseinek szociális és morális problémái alapján véve a mesemondónak és az általa képviselt közösségnek a többségi társadalomba való beilleszkedési kísérleteiből fakadó konfliktusait tükrözik vissza. (Hóvirág szegény sorsú szülei az adófizetés terheitől menekülve hagyják ott a várost; a nomád életkörülményeket biztosító természeti környezet számukra humánusabb, biztonságosabb világot jelent. A másik mese hőse, Kúdos Károly azért menekül az őt hamis váddal illető üldözői elől, mert származása miatt nem lát esélyt igaza bebizonyítására.)

A csak ritkán asztalhoz ültethető idősebb embertől az évek folyamán közel harminc meseszöveget rögzítettünk.

Lakatos kitűnő emlékezetű szerkesztőnek bizonyult: meséinek fejezetei logikailag kifogástalan rendben követték egymást, szereplőinek sokaságát mindig fölényes biztonsággal mozgatta. Egy-egy alkalommal általában egyetlen mesét mondott magnóra. Ritkán hagyta félbe történeteit, de amikor – általában egy hónapnyi idő elteltével – be kellett fejeznie meséjét, elegendő volt behallgatnia az előzőleg felvett szöveg utolsó mondataiba. Meséinek hossza változó, de – minthogy az olykor pazarló bőségű, bonyolult meseszöveg szemében értéknövelő – tündérmeséinek időtartama – szinte kivétel nélkül – jóval meghaladja a harminc percet. Két ülésben elmondott tündérmeséi általában kétszeres hosszúságúak. Az alábbiakban következő első, szerkesztetlen meséje az egyszerűbb cselekményű rövidebbek közül való. Második népi szövegünk jól példázza Lakatos János több meseszüzsét új történetben egyesítő meseszerkesztői módszerét.

A szerkezetet és a mesélő által használt sarkadi tájnyelv hangtani, az ige- és névszóragozásbeli jellegzetességeit következetesen tiszteletben tartottuk. A szövegben kizárólag kisebb, a jobb megértést elősegítő, rövidítő korrekciókat, szókihagyásokat hajtottunk végre.

Hóvirág és Téltündér

Vót, hun-e a hetedhét ország ellen, még az Óperenciás jeges tengereken is túl, egy nagy királyi város, hogy legalább vagy hat király uralta. De nagyon sok volt a kívülálló, aki a király elveivel nem egyezett. Mer a király mindig csak az adót szedte. Ha valaki nem fizette az adót, akkor bezáratta, megbotoltatta. Vótak olyan szegény emberek, kimentek messze a hegyekbe, ahol ember nem élt.

Na de hát, egy szegényember aszongya a feleséginek:

– Kedves feleségem, tudod mit? Menjünk a hegyekbe, kiviszünk egy kis jószágot, megéliünk.

– Ugyan, ugyan, a hegyekbe, se orvos, se segítség, se fejdunna, aszt hogy élünk?

– Kedves feleségem, jó a Jó Isten, Ű nem hagyja el a szegényeket, mindig felé fordul.

– Nem bánom.

Vót egy kecskéje, összeszedte a kis takarójukat. Elindultak. Kimentek, mentek egy hétig, egy hónapig, elértek egy erdei tisztásra. Az ember elővette a fejszét, vágott fákat, csinált egy kunyhót. Mikor csinált egy kunyhót, hordtak be gázt, szénát, amit téptek a kezükkel, a kecskét megfejték, úgy éltek. Na, a hegy oldalába vót egy nagy folyó. Az ember csinált nyilat, lútt vadat, és halászott, vadászott, éldegéltek. Aszongya a feleséginek:

– Nem is vagy te olyan öreg még – megölegette.

– Még hogy öreg vagyok! Hanem jól mondtad, hogy az Isten segíti a szegényeket. A kicsikből mindig nagyot szokott csinálni, az elmaradottakból meg első embert. Képzeld el, – aszongya – gyerekiünk lesz!

Megcsókolta az ember a feleségét nagy boldogan. Reggel felkel, megindul kifelé.

– Ha késűn jönnék – aszongya –, nyugodt legyél!

Az ember elindul a völgybe. Hát, mikor lement a völgybe, felnéz a hegycsúcsra (a völgy az lent van, egy völgy, egy katlan, a hegycsúcs meg fent van): – Felmegyek – aszongya – nézek, nincs-e valami üregi nyúl behúzódva. Ahogy ment, ment a hegy tetejére, akkor lássa, hogy egy palota régi maradványa az, kastélymaradvány. És lát egy hatalmas vaskardot, megyen lefelé. Hát, akárműt ád az Isten, lehet, hogy még kincsek is vannak elrejtve. Megnézem. Megyen lefele, de bizony ment már egy fél napja. Leült, megfáradt. Mikor lement az alsó szintre, egy vasajtó kitérűlt, az asztalon ott volt elűtte egy kis kalács, meg egy findzsa kávé, egy pohár kávé. Megitta. – De jó Istenem, itt! Megszólalt egy hang, elsötétedik az alsó palotának a szobája:

– Szegény ember, sajnállak, de fordulj vissza! Gyönyörű gyereked születik, nem lesz ki nevelje fel.

– Ugyan, ugyan, miért forduljak vissza, mikor az ilyen élet, hogy nem dógozok, oszt mégis adtok enni?

– Nem bánom, akár királyi vagyond is lehet, de szabad ember többé nem leszel!

Ha még egy szobával beljebb jössz, akkor örökre bezárul az ajtó rád.

Meggondolta az ember:

– Azt ád Isten, amit ád! Kinyílt az ajtó, tiszta briliánsok, opálok, smaragdok, akkor arany kelyhek, arany kardok, arany dolmányok – belépett az ember. Eléállt egy másik ember:

– Nesze, pajtás, itt van ez a kúcs. Ezt most mán neked adom. Én tizenhét éve vagyok itt rabszolga, őrzöm ezt a királyi kincset. Most már neked adtam át!

Átadta a kulcsot, odament a forgóajtóhoz, kifordult az ajtó, ű elment, ez meg megmaradt örök rabszolgának. Akkor az ember gondolkodott: – Mi lesz a feleségemmel, szegénnyel, a hegyekbe? Közeledik a tél. Fát se tud vágni, ott hal meg a kisgyerekemmel! Gondolkodik az ember, letette az arany dolmányt. Nézett széjjel.

– Hát, ez nem lesz jó! Megpróbálta az ajtót, sehol nem mozdult, Ő már örök rab lett. Enni-innivaló vót, mindenféle finom enni-innivaló. Zene szólt, hárfák szórakoztatták az embert. Az ember csak szomorú volt.

Hagyjuk itt, most örködik erre az elátkozott kincsre, forduljunk vissza a feleségihez! Szegény asszony otthon maradt. Kilenc hónap, egyedül! Otthon maradt, volt ott egy rozsdás nyilvessző, csinált nyilat, faháncsbűl csinált kötelet. Ű is lútt fáciánt, nyulat, megsütötte tűzön. Éldegélt, közeledik a szülés órája.

– Istenem, Istenem, itt az ég alatt, rám jön a tél, itt fogok fagyoskodni. Istenem, mit csináljak? Mindegy, én nem megyek oda a királyho, hiszen mi adót adnék már neki?! Fiamat meg elvinné, besorozná katonának, elvinné valamelyik királyországba, hadakozni, a gyerekim életét el is átkozhatnák! Nem megyek!

Az asszony fogta–kapta magát, vót nála éles kés, szedett legalább vagy tíz-tizenkét hát gypet, ilyen háncskötélbe összerakta. Bevitte abba, amit az ura csinált neki, nagy-kunyhót, gerendából. Olyat csinált magának, mint egy kis fészek. Ahogy bement, mán akkor elkezdett lassan, nagy szemekben a hópehely szállni. Betakarta a hegyeket, a völgyeket, szélcsend borult mindenre, csak a repkedő madarak szálltak, meg a fenyvesek integettek. Az asszonyt elnyomta az édes álom. Elkezdett ... (Tudom, hogy szereti ezt maga, maga vagány gyerek ám!)

Kínlódott, kínlódott, tizenkét óra fele meglett a kisfiú ... Majd csak reggel tért az asszony magáho, felmarkolta, egy kis rongyos, piszkos ruhába betekerte:

– Nem tudom azt se, hogy fiú vagy-é vagy lány? De mán nem bánom! – adott neki tejet, de alig vót ... miből adott vóna. Ami kis magvakat behordtak a nyáron, abból élt. Ilyen famagvakat, meg ilyen kis málnákból csináltak lekvárt, kis italt. Azon éldegélt.

– Istenem – aszongya –, ki sem merem nyitni az ajtót. Ajtó is vót rajta. Ha kinyitom, bejön a hideg, megfagy a gyermekem – aszongya. Betakarta nagy boldogan, szeretgette. Aszongya:

– Istenem, nincs is nagyobb boldogság annál, ha valaki szeretni tud, és van, hogy kit szeressen, és boldog az ember lelke. Megfordult az idő, esik, fú, csikorog, hordja. Olyan hóesés lett, hogy az erdőket lepte be. Belepte a hó a kunyhót is. Tizenkét órakor az asszony felkel, ivott egy kis bort, hogy ne fagyjon meg, a gyermeket meg ápolta. Tizenkét órakor a hó, ami odaesett, megnyílt, a fák teljesen szárazak lettek, és jött egy rózsaszínű felhőbe egy nő.

– Ó, te szegény asszony – aszongya –, nagyon boldog vagyok, hogy téged megtaláltalak. Ne félj, nem hal meg a kisfiad – aszongya. Olyan meleg van mán idebent, hogy már nem bírok bent lenni.

– Ki vagy te?

– Én vagyok a tél Vénusza, én vagyok a tél Angyala.

– Adjál rá a fiamra egy kis nevet.

– Ó – aszongya –, legyen a neve Hóvirág! Nesze, itt van ez az abrosz, és ezt lökd el a széna tetejére, és bármit kívánsz, mindent megkaphatsz.

Ahogy nézte, tiszta rózsaszín ködbe, felhőbe vált az összes erdő. Hó azon a környéken nem volt. Kezdték kizöldellni a fák, mán oszt január volt, másutt meg méteres havak voltak!

– De, hát hogy hívnak téged?

Aszongya: – Tél Tündére vagyok. Meleget hoztam neked, mer sajnáltalak, meg a kis Hóvirágot, a fiadat!

Elment, de ottan örökké meleg sugárzott, a fákon csicseregtek a madarak. Az asszony minden jót kívánt. A kisfiú nőtt, nevelkedett. De bizony ebbe az időbe, akkor egy nap vót egy esztendő. Bizony a fiú úgy felnőtt, hogy legénné serdült.

– Kedves édesanyám, hogy kerültél te ide, ki, az Isten nagy sivatagja vadonjába?

– Hát, fiam, kijöttem apáddal, hét királyságnak hét országából. Mindenkit adóz-

tattak, mindenkit ütöttek. Szegény apád megunta, mert csak egy kecskéje maradt. Kijöttem, de apád, fiam, elment egy reggel, és nem jött vissza soha. Én megszülettek téged.

– De kedves anyám! Mír szőlítol te engem Hóvirágnak? Hát nézd, minden szép, ragyogó, csicseregnek a madarak, minden virágba van!

– Hát, – aszongya – fiam, mert eljött egy nagyon szép nő, ű adta a meleget, ű adta az abroszkát, ű adta rád a neved, hogy Hóvirág vagy.

– Hát, de jó lenne veled találkozni!

– De hát – aszongya – fiam, megtanálkodhatsz veled, de olyan feltételek mellett, hogyha eljön. Ha nem jön el, nem tanálkodhatsz veled, mert nem tudod, hol lakik!

– Nem baj, édesanyám – aszongya –, estére én kiméek a kunyhó elébe, hátha meglátom.

– Nem baj, gyerekem!

Beborult az alkony, lassan-lassan elhalványult a lemenő nap szép sugara. Nézte a fiú. Hát, amikor elcsendesedett minden, lássa, hogy a földből jönnek fel a virágok, oszt világítanak. Világító tulipánok, rózsák. Nézte a fiú. Há látta, hogy egy gyönyörű arany szőnyeg az erdő fenyvese közül kigördül. Rajta egy nő, tiszta rózsaszín fátyolba, egy fehér paripán. Odament a fiúhoz.

– Ó, Hóvirág. Nagyon boldog vagyok, hogy látlak. De ne felejsd: ha megcsókollak, mindig igazságosnak kell, hogy legyél.

– Hogyhogy igazságosnak, mi az igazság?

– Mindig szeretni kell az embereket, jót kell tenni nekik, jót kell velük tenni, és az igazságot kell mondani.

– Na majd – aszongya –, idefigyelj, Hóvirág! Ha eljössz velem, adok neked egy gyümölcsöt, oszt hazugságra soha–soha, soha nem nyílik a szád. Ahol hazugság van, oszt elneveted magad, minden összedűl.

Aszongya: – Te ki vagy?

– Én vagyok a Tél Tündére, Tél Angyala. Én hoztam nektek mindent.

– Hogy köszönjem meg neked? Térdre akart esni, megfogta a jánynak a karját.

– Ne köszönd meg nekem, hanem gyere!

– De – aszongya – még soha nem ültem paripán.

Az anyja térdre esett előtte:

– Ne vidd el az egyetlen fiamat, mi lesz velem?

Aszongya: – Nem messzire viszem, mindjárt visszaengedem a fiadat. Nem bántom a fiadat, semmi bántódása nem lesz.

Az asszony levette a keszkenőjét, abba sirt, nézte a fiát, oszt keszkenőjébe tette az arcát.

– Elviszik a fiamat! A fiú felült a lóra, a jány elébe ült, mentek. Ahogy mentek, arannyá vált a fenyves, arany szökőkutak nőttek fel a földből. Vézeti be egy csengő arany-palotába.

– Látod – aszongya –, Hóvirág, hogy hova hoztalak?

– De, hát én csak egy szegény vagyok – aszongya –, énnekem csak egy kunyhóm van.

– A lelki boldogság nagyobb, mint a vagyon. Tanuld meg azt, hogy a lelki gazdagság minden kincsnél nagyobb. Én azt adom neked.

Nem értette meg a fiú, hogy boldogságot akart neki adni, lelki gazdagságot. Nem vagyon-gazdagságot, anyagi gazdagságot.

– És anyámmal mi lesz, ha te gazdaggá teszel? Ne úgy értsd ezt, hanem minden nap egy esztendő!

– Apád el van fogva az elátkozott kastély völgyibe, azt is ki kell szabadítani.

– Apám él még?

– Él – aszongya –, az sose öregszik meg. Gyere! Kiment, kivett egy szekrényből, kivett belőle egy gyémántpaszományos királyi ruhát, kardot. Mikor felöltöztette Hóvirágot, olyan vót, hogy ragyogott az összes palotaterem. Szebb vót, mint a palota.

– Soha nem szabad hazudnod, az embereken meg segíteni kell!

No, majd a fiú aszongya:

– Mi az, hogy te boldoggá teszel?

– Kastélyt adok, vagyont adok. Te meg add nekem a szíved!

– Á, azt nem tehetem.

– Na gyere, elviszlek a kertbe. Kiment a fiú a kertbe. Látta a fiú, hogy a rózsák úgy, mint mikor kijött a kunyhó ajtaján, nőnek fel a földből és világítanak. Látta, hogy mindefelől gyönyörű rózsaszínű sugarak jönnek a fák közül felé. Aszongya:

– Ez a te szent birodalmad? A lány egyből tiszta rózsaszín fátyolba, selyembe tettet, odament a fiúho:

– Na – aszongya –, idefigyelj, Hóvirág. Te már soha nem lehetsz senkié. De aszontad, nem adod nekem a szívedet. Most még apádat kiségetem, és aztán el fogok tőled válni, és itt foglak hagyni.

– De anyámtól elveszed azt az abroszt, ami adja az ennivalót?

Nagyot nevetett a Tél Tündére:

– Nem veszed el sose, adok neki egy palotát is. Csak teneked a lelked mindig hideg lesz, mint a tél. Pedig én meleget adtam a szívetekbe, nem telet. Gyere utánam!

Fogta, mindjárt kijött a kastélyból egy arany fiáker, hét arany lóval. Felültek, egyenesen mentek abba a völgybe, ahova az apja elindult akkor reggel, mikor elindult, hogy vadászik. Lement a völgybe, fel a hegyre, hegy tetején megállt az arany fiáker. Kiszálltak.

Aszongya: – Itt van apád. De vigyázz nagyon jól, mert ha te bemész, apád átadja a kulcsot, te maradsz ott örökké, végig.

– Aszongya: – Hát én fiatal vagyok, és kibírom.

– Örök életen át ott nem maradhatsz.

– Hát akkor mit csináljak?

– Nézd, megteszem, hogy az apádat kimentem. Te meg legyél szabad. De amiér aszontad, hogy nem adod a szíved nekem, tovább nem vagyunk együtt.

Na, a lány elővett egy arany gombolyagot. Fent. Fent vótak a hegy tetején. Leengedte a lépcsőn. Az aranygombolyag meg odaért az ajtóho, az ajtót ajtófelestül kifordította. Lementek, ott ült a fiúnak az apja, Hóvirágnak az apja. Szakállas vót mán, idős lett. Aszongya Hóvirág:

– Terajta nem fogott az idő!

– Csak fogott a bánat, fiam. Az idő nem fog is, de a bánat, keserűség, meg a rossz emlékek az embert megöregítik, megőrzítik. Tudom, te vagy a fiam, de a neved nem tudom.

Aszongya: – Hóvirág vagyok.

– Hóvirág, fiam, mikor én eljöttem, hóesés vót. Akkor mán – aszongya – fiam, tél jön. És ez a nagyon szép királynő kicsoda?

– Hát – aszongya – a Tél Tündére.

– Ó, de szép vagy te, Tél Tündére! Köszönöm, hogy megmentettél. Na gyere fiam, rakjál kincset amennyit akarsz! Rakjál magadho, amennyit akarsz. Szedett az ember, zsákról-zsákra, kijött.

A jány meg fogott egy másik gombolyagot, visszahajította. Örökre bezárult az ajtó, de a fiú is fennmaradt. Nem tette le!

– Na – aszongya – Hóvirág, most már itt hagylak. Örökké boldog lettem vóna veled. Aszontam, hogy lelkileg teszek boldoggá, te meg úgy értetted, hogy gazdagnak teszek. Megcsókolta, a fiúnak elváltozott a színe rögtön, a jánynak hófehérré vált a haja. Elment, Hóvirág ottmaradt az apjával.

– Jaj, fiam – aszongya –, mintha te vónál, megváltoztál, olyan fehér vagy, mint a hó!

– Hát, apám, egy egész világot láttam mostan.

Hazamentek, már akkor a kis kunyhó helyén palota vót. A Tél Tündére palotát varázsolt, mindent, ennivalót, innivalót. Megcsókolta az asszony örömmel, kizokogta az urán magát ...

– Fiam, olyan furcsa színű vagy, nem olyan vagy, mint vótál. Hunnan vetted azt a szép ruhát?

– Adta a Tél Tündére.

– Hát, fiam – aszongya – nagyon sajnós, álmod láttam az éccaka. Most a bekövetkező téllal el kell, hogy indulj, megkeresd a Tél Tündért!

– De hova, anyám?

– Mindegy, fiam, de ha nem indulsz el az első tél bejövetelivel, az első nappal, a hóeséssel meg fogsz halni.

Telt, múlt az idő, a fiú kiült, mindig kiment oda, ahol a palota vót. Nagyon szép palota, a jányé. Az üvéké megvót, de a Tündérpalota nem vót meg, a Tél Tündéré. Aszongya – hát ez eltűnt. Járkált ott a fiú, járkált. Nagy szomorúan leült egy fa tövibe. Leült a fa tövibe, gondolkozott, tudta, hogy három napon belül beköszönt a tél.

– Na, kedves anyám, készíts útravalót, elindulok!

Az asszony a tejjel gyúrt három pogácsát: – Na fiam, ez neked három évig elég. Eridj fiam, ha tudsz, menjél, mert itt halsz meg, ha el nem indulsz!

Elindult a fiú. Menni, mendegélni, erdőkön, mezőkön, ligeteken, roppant nagy térségeken, királyi városokon, és mindenféle, amerre csak ment, mindenütt arany pusztaság, arany hideg, tél fogadta. Mennél jobban ment be az időbe, annál jobban ment bele a télbe. Na, mán látta, hogy jégcsapok vannak, erdők jéggé fagyva, erdők teljesen széjjel fagyva, paloták széjjel mállva a hidegtől. Megfagyva az emberek. Ez valakinek a bosszúja! Megyen, megyen, egy nagy, hatalmas jégpalotát talál. Olyan emberek vannak benne, mint a jégemberek. Asszonyok, dolgoznak, sűrögnek-forognak.

– Szerencsés jónapot, Hóvirág, de jó, hogy jössz már! Te elviszed most már a telet rólunk. Mi járatban vagy?

– Keresem a Tél Királynőt.

– Esetleg, hacsak a Jégország királya nem tudja neked megmondani. Eridj be!

Há, mikor bement, olyan hideg vót, hogy a fiú didergett. Mikor felmegy egy nagy-

nagy terembe, fent ül egy király, de tiszta zúzmara, tiszta jégcsap a szakálla. De úgy látta a fiú, hogy ez az egész király jégből áll, meg a palota is.

– Szerencsés jónapot kedves, felséges királyatyám!

– Isten hozott, Isten hozott, te más országbéli fiú! Ű nem tudta, hogy ez Hóvirág.

– Ugyan, ugyan mi járatban vagy, mikor erdőt, mezőt, farkasokat, mindenkit elpusztítottak? Te hogy nem tudtál elpusztulni?

– Hát, – aszongya – nem volt hozzá erő, de nem is lesz!

– Kit keresel?

– Hát – aszongya – Tél Királynak a lányát.

– Ha-ha-ha, – ahogy kacagott a király, úgy repedeztek a falak, a fagy meg a jegek hulltak lefele csörömpölve.

– Az én lányomat keresed?

– Hát a te lányod az?

– Igen, milyen szempontból keresed?

– Nem adtam neki a szívemet, oszt megharagudott rám.

– A te szíved forró és tüzes, de az övé jég, csak mostanába beszéli mindig, hogy melegeit érez a szíve táján.

– Köller, szobalány, ordinánc! Hozzátok be a jányomat! Hozták. Tiszta, tiszta jégvirág, jégcsap volt neki a mirtusza. Szíp ruhába, menyasszonyi ruhába, koszorúval, jégkoszorúval megjelenik.

– Eljöttél utánam, megbocsátok neked. Kérjél meg atyámtul!

– Megkérek atyádtul feleségül, és a szívemet neked adom.

Jaj, a jégkirály rögtön elkezdett kiabálni:

– Jaj, de meleg van! Jaj, de meleg van, jányom!

Aszongya: – Érzem apám, a szívembe.

A jégpalota rogyadozott lefele, ment széjjel minden! Jégország királya is széjjelment. A jégemberek széjjelhulltak. Hát, ahun a jány állt, űróla is a szépen a derek lehulltak, ott állt tiszta rózsaszín fátyolba. Megfogta a fiút, megcsókolta. Látták, hogy a földből a kis hóvirágok bújnak.

Aszongya: – Itt a tavasz! Menjünk vissza anyukámho!

– De már – aszongya – csak a kunyhóba laktok!

– Nem baj – aszongya –, boldogok leszünk, csak oda menjünk vissza!

Megcsókolták egymást, máig is éltek, ha meg nem haltak.

Jégország királya (Kúdus Károly)

Vót, hun nem, még az Óperenciás tengeren is túl, egy nagy, hatalmas királyi város. Ez a királyi város olyan nagy volt, hogy legalább öt vagy hat királynak a birodalma hozzá tartozott. De ez a király olyan volt, hogy nem bánta, ha szegény, ha koldus, ha vándorló, mindenkinek helyet adott.

A faluszélen messze-messze lakott egy koldus. Nem volt neki fél lába, mankóval járt be mindig a királyi városba, úgy szedte össze a kis kenyerit. Telt-múlt az idő, hát, ha ű féllábú is volt, a felesége egészséges volt. Született a feleségének egy gyönyörű szép fiúgyermek. Aszongya a feleségének (a királyi városba úgy hitták, hogy Kúdus Károly):

– Kedves feleségem! Én meg is halok, tudom, hogy fél lábam nincsen, úgy szedem össze az utca sarkáról a kis kenyéremet, kereszteld a fiamat az én kedvem szerint Károlynak!

No, aszongya:

– Károly? Úgy híják úgyis, hogy Kúduš Károly!

– Ne mással törődj, add rá a nevet!

Ráadta a felesége, elvitték a papho, a pap a kis Kúduš Károlyt örömmel megkeresztelte.

Hát a fiút hazavitték, nőtt, nevelkedett, játszott a többi gyerekkel. Majd a fiú felnőtt, nagyobb lett, elérte azt a kort, hogy már bizony tizenhét- tizennyolc éves volt.

– Ó, anyám – aszongya – semmi hasznomat nem veszítek, szegény apám a kúdulásból tart el! Én, anyám, elmegyek a királyho szolgálatot kírni!

– Gyermekem! Hogy mersz te, egy kúdušcsaládnak a sarjadéka, egy királyho elmenni?

– Hát, anyám, én megpróbálom! Na, anyám, Isten áldja meg!

– Ne menj a királyho, tudok én egy gazdag embert, majd elviszlek ahho!

Nahát, aszongya:

– Jól van anyám, akkor elmegyünk oda.

Fogta az asszony, elvitte a királyi városnak az első gazdag emberihe, ahol ő bejáró cseléd volt, sepregetett, takarított, felmosott.

– Szerencsés jó napot, te nagy gazdag ember! Elhoztam a fiamat. Jó lenne neki itt a jószágnál, ha adnál neki valamennyi kis bírt, jószágho is tudnád venni, erős már a fiam!

Megfogta a fejit a gazdag ember:

– Látom – aszongya – okos gyerek! Értesz a jószágho, fiam?

– Mindenhe, gazduram – aszongya.

– Apád be szokott jönni minden vasárnap, fiam, adunk neki, amit tudunk! Na gyerekem – aszongya – a mai naptul ne menjél haza!

Hát jól van. Betette hátul egy fészerbe, ott aludt a fiú, felkelt reggel, a jószágot ellátta.

Egy vasárnap délelőtt lát egy nagyon gyönyörűszip jányt, befont hajjal, mesésen, megyen a templomba.

– Istenem, Istenem! Te igazságos vagy! Én kúdušembernek vagyok a fia, de a szívembe igazságot adtál meg szeretetet! Hogy nem szerethet úgy a szegény, mint a gazdag?

Meglátta a gazdag jány, ránézett. Visszatírt az ajtóbul, aszongya:

– Anyám, ki ez a fiú itten?

Aszongya: –Kúduš Károlynak a fia, fiam, kúdul az apja a városba – aszongya – űtet meg az anyja ideadta, szolgál. Majd veszünk neki egy kis ruhát, meg adunk valamennyi kis píz!

– De szip gyerek, kedves ídesanyám, én nagyon megszerettem!

Hű, erre megharagudott a nagygazdag ember felesége:

– Abba a pillanatba lezáratlak – aszongya –, és űtet meg elbocsátom!

– Ne bocsásd el, ídesanyám!

Az asszony eltakarta, majd nőtt, nevelkedett a fiú. Olyan daliás fiú lett belőle, olyan szip fiú, hogy az összes falunípe csudálta. A gazdag ember büszke volt rá.

– Fiam – aszongya – hat ökröt adok a kezed alá, kimísz szántani – aszongya a

Harangi diüllőbe. Csak fiam – aszongya – rendesen végezd a munkádat, mert csak úgy lesz belőled ember!

Hát kiment a fiú, szántott a Harangi diüllőbe, jól dolgozott, hazahajtott:

– Kedves gazduram, szeretnék hazamenni az anyámho, rígen láttam mán őket, szegény apámat is óhajtom!

– Nem baj, gyerekem, gyere!

Felöltöztette darutollas ruhába, mellénybe. Hazament. Kúdos Károlyt az egész falu bámulta, még magosabb rangú emberek jányai is szerették. Ezír megharagudtak rá az összes gazdag legínyek. Visszament és dolgozott. Aszongya az egyik gazdag fiú:

– Fel kell gyütani hátul a csűrt meg a kazlat! Rá kell fogni, és mikor szalad, agyon kell ütni!

Úgy is volt. Szegény Kúdos Károly hányta a szénát, a takarmányt, dógozott, hátul meg felgyütották a gazdag embernek a kazlát és a csűrt. Mikor ígett, kiabálták, hogy:

– Kúdos Károly gyütotta fel, agyon kell ütni!

Szegíny, mit tudott tenni?

– Istenem, mást mán nem, a pusztá íletemet viszem, hogy meg ne öljenek! Szaladt.

Hátul a kertajtót kinyitotta a jány, megcsókolta:

– Károly, menekülj, mert igazságtalanul meg akarnak ölni!

Hazajött a gazdag ember, mondták, hogy felgyújtotta a szénáját.

– Ezt nem hiszem, de mindegy, így van!

(Akkor még perzekútorok vótak. Ezek vótak, perzekútorok.) Utánamentek, szaladtak!

Szegény Kúdos Károly kiszaladt hátul, a csűr ajtaján. Hová szaladt? Egyenesen neki a tengernek!

– Ha más nem lesz, belevetem magam a tengerbe, mégse engedem magam, hogy felakasszanak vagy agyonüssenek!

Hát, ahogy szaladt a tengerparton fel, beszaladt egy csomó bozótba, erdőbe. Hát, ahogyan megven, hova megy? A sűrűségbe talált egy kis halászkunyhót.

– Juj, ide bebúvok, hátha nem lelnek meg!

Lássa, hogy füstöl a kémény, kopogtat. Bemegyén:

– Jó napot kívánok! (A perzekútorok meg keresték másfele, nem arra az útra tírtek rá.)

– Ó, kedves gyermekem, bújusz, szaladsz? Gyere be!

Bement, a kemence háta megett volt a patka. Felemelt egy ládát, ahol a kis szöszöket tartotta, a kendert, belefektette.

Megérkeznek a perzekútorok:

– Na, mondd csak, öregasszony, hogy egy olyan tizennyolc-húsz év körüli fiatalembert nem rejtettél el?

– Erre még a madár sem jár, gyermekeim!

– Hát te hol lakol?

– Én ennek a tenger révészének a felesége vagyok. Az uram a révész a tengeren, ű most kint van. (Az öreg révész is látta, hogy beszaladt a fiú!)

Megyén oda a perzekútor, hatodmagával:

– Mondd csak, te révész, nem láttál-e egy fiatalembert – aszongya – erre járnikielni?

Aszongya: – Láttam én, bizony!

– Hova ment?

Aszongya: – Átvittem a túlsó tengerpartjára! (Okos volt! Így nem tudjátok megelni!) – Mert – aszongya – a túlsó tengerparton vásár van.

– Hát mán nem megyünk át, de a következő hónappal elmegyünk!

Elmentek a perzekútorok, a gazdag embernél eloltották a tüzet. De a lány sírt és gyászba borult. Szerette a Kúdus Károly fiát.

Bemegyén, mán este fele, a révész.

– Hallod, Sára – megcsókolta – hol van az idegen szegény fiú? Haj, de fíl – aszongya – láttam, amikor beszaladt hozzád!

– Itt van, apja – aszongya – de nehogy mán szóljunk valakinek! Szerencsítlen, a halál kötele megöli, de én megvídtem!

– Bújj ki, fiam!

Kijött a fiú, odament, megcsókolta a nénit, hullt a könnye.

– Kedves Ídesanyám, Ídesapám, én kúduskenyíren nőttem fel, Kúdus Károly az apám a városba, és a gazdag emberhe álltam szolgálatra. Felgyútották a kazalt, ártatlanul meg akartak ölni!

– Tudom, tudom, gyermekem!

– No, hé! Hozd be, oszt hadd vacsorázzunk! Beállsz én mellém – aszongya – halásznak!

Nagy örömmel fogta reggel a fiú a hálót, csónakba ültek, halásztak. Hazavitték a halat, az öreg révész bevitte a városba, ahunnan ű megszökött, eladta. Ű meg otthon szomorkodott a patka mellett.

– Hallod, fiam, én révész vagyok, pedig valamikor, rígente-rígente kertész voltam a tündérr királynál. Megöregedtem, révész lettem. Azon a tengerparton lakik a tündérr király, annak az udvarán van egy vas szobor, és abba a vasszoborba van egy bakó. Az olyan bakó, fiam, ha abba belenyúlnál és kivennéd, amit gondolnál, ennivalót, a lenne!

– Juj, de jó vóna az a bakó – aszongya – révész bácsi! Amig csak éhesek vónánk, vóna ott minden!

– Hát, fiam – aszongya – elkisírelek, egy napi járás ide! Eriggy be, kírjél szógálatot! Legyél ott három-négy napig, öt napig, fiam, és lesd ki, mikor nincsenek ott! Odaadom a kulcsot, mert onnan a szobor kulcsát elhoztam! Nyisd ki, és vedd ki a bakót, és szaladj ki vele!

– Jól van, Ídesapám, hogyha ílek, akkor megteszem!

Elindultak, mentek a tengerparton, mentek egy nap hosszat, mikor meglátta a fiú: nevető gyöngyökből állt a palota, királyi hárfákra szóltak a zenék, tündérek repdestek!

Beköszönt. (Ű mán, az öreg révész visszajött, hogy meg ne lássa a tündérr király, mert ő ott volt valamikor kertész, oszt ellopta ennek a szobornak a kulcsát!) Bement:

– Szerencsés jónapot, kedves, felséges király atyám!

– Isten hozott, te földi ember fia! Ugyan mi járatba vagy, mikor erre még a madár se jár, a szellők is ritkán fújnak? Olyan nagy öröm vagy a számunkra, hogy megint eljött egy ember, hogy embert látunk!

– Komornyikok, szógálók, elő!

Előjöttek.

– Kedves, felséges király atyám, mi a parancs?

– Hozzatok enni-inni neki!

Hát a fiú, ahogy kiment a kertbe, leült, felnézett a felső emeletre, hát gyémántfoggal, gyémánthajjal nevetett egy királyi szípség lefele, ragyogott, mint a napsugár!

– Ó, kedves, felséges királyatyám, ne haragudjon meg! Nem vagyok kíváncsi természetű, nem is vagyok elbizva se, csak emberi jogomon ílek, ki az a szíp királylány?

Aszongya: – Az én lányom, de beküldöm hozzád! Hogy hínak téged?

– Engem Kúdus Károlynak.

– Ja, mintha hallottam vóna talán, hogy egy gazdag embernél te tüzet csináltál!

– Nem csináltam – aszongya – felséges királyatyám, csak rám fogták, meg akartak ölni!

– No, jól van – aszongya – felfogadlak – aszongya – itt leszel a kertiszem helyett! (A kellett, oda tette, ahun a vasszobor van!)

Lejött a királykisasszony is. Ha elébe nem kapja a két kezét a szeme elé, kifolyik, akkora ragyogása vót! Mert őneki is Nap vót a mellén, Hold a homlokán, kétés Hajnalcsillag repkedett ki minden hajnalban a hóna alól, aranykereszt vót a köldökén, ahogy nevetett, rózsza hullt a száján, ha sírt, gyöngy hullt a szemiből!

– Na, – aszongya – olyan boldog vagyok, te ifjú!

Aszongya:

– Nekem nincs koronám, nincs lovam, nincs kardom!

– Ó – aszongya –, az Isten az embert embernek teremtette, nem mindjárt rangba, hanem embernek! Gyere – aszongya –, mutatok neked valamit!

Vitte, hát hová vitte? Egyenesen a szoborhoz! Nézd meg csak ezt a vasszobrot, nincs ember, aki kinyissa! És – aszongya – az apám aszongya, hogy ebbe egy titkos, varázsos, nagyon nagy titok lakik, bűbájosság van! De nem vót még ember, aki kinyissa! Valamikor apámnak volt egy kertésze, és az ellopta a kulcsot. Valahol il, valahol a tengerparton.

– Hát – aszongya – de nagyon szíp szobor! Ott volt a fiú, két-három napig sepregett, s a lány mindig ott volt mellette, hárfán neki hárfázott.

Aszongya:

– Milyen boldog vónék én is, hogyha király lehetnék!

– Ó, ne a királyságra vágjál, hanem a boldogságra, mert a boldogságot sem a királyság, sem a vagyon nem pótolja!

Aszongya:

– Most itt hagylak, elmegyek – aszongya – fel, és majd csak délután jövök.

Megcsókolta a jánynak a haját, aszongya:

– Adj egy aranyhajszálat a hajadból!

Kiszakított a jány neki egy aranyhaját. Elment a jány, be. A fiú odament. Nem látta senki, ebédelték. Kinyitotta az ajtót, kivette a kulcsot (de azt az ajtót nyitotta ki, ahol ki lehetett menni a királyi palotából!) Visszament a szoborho, beletette a kulcsot: pont bele való! Megfordította, kivette a bakót, elkezdett szaladni, szaladt, ahogy csak tülle telt! Nézi, nézi a tündérr király:

– Hej, hej öreg kertész, túljártál az eszemen!

Ahogy nevetett a tündérr király, úgy hullott le a fákról a levél meg a gyümölcs!

– Megállj, te kertész, beküldiél valakit! Nem baj! Ottmaradt üresen a szobor.

A jány kiment, megijedt, aszongya:

Aszongya:

– Ez a fiú, a Kúdus Károly fia most mán a világ legelső vitézének válik, akit senki a világon, míg él a földön, a nap süt, a szél fú, senki meg nem bír vele! Nem mondom el a titkot – aszongya – hogy mit vitt el, de – aszongya – fiam, elvitte Tündérország, a világ összes vitézségét, erejét, magával!

A jány leült, oszt sírt. Aszongya:

– Visszajön hozzám?

– Ni még – aszongya – mit nem kárd! Vót, meglöpött bennünket!

A legíny szaladt, szaladt, oszt addig szaladt, hogy majd elesett, a homokba elbútt: nem mennek utána? Nem! Hát ment vagy két mérföldet, ott várta az öreg, pipált:

– No, jó, hogy elhoztad, legalább most ehetünk túrós tésztát, de ehetünk, fiam, lekváros derelyét is, de süített csirkét is!

Aszongya:

– Bontsuk ki!

– Nem, fiam, majd otthon, Sára nénédnél, anyádnál bontsuk ki.

– Vájon anyáméknak nem tudnék belőle adni otthon – aszongya –, ha nincsen nekik?

– Annak is adnak, csak gyere, gyere, gyere – fogta.

Megérkeztek a kis révészlakba a tündérbakóval.

– Nahát, főztél valamit? – kérdi a férje.

– Főztem én – aszongya – halat!

– Ó, kár vót – aszongya – itt van a sok drága ennyivaló! Olyan bakót hoztunk, ha belenyúlunk, amit csak akarsz... De tudom, mindig életedben a lekváros derelyét szeretted, dehát én a töltött csirkét, majd eszek valamit! Nahát, fiam, nyúljal bele, oszt gondoljál!

Nevetett, nevetett az asszony, az öreg révész felesége:

– Hát – aszongya – legalább megpihen a lelkem a sírban, hogy boldoggá tetted egy szerencsétlen ember fiát!

Belenyúlt, aszongya:

– Na, mire gondolsz, fiam?

Aszongya:

– Aszonta, hogy Sára néném a lekváros derelyét szereti. Akkor arra gondoljak?

– Amit te akarsz!

– Hát, én nem bánom – aszongya – no akkor, tessék teljesíteni Sára nénémnek a kívánságát, amiért elbújtattott! Legyen lekváros derelye!

Belenyúlt, kihúzta a világ hatélú kardját, ami a világot meggyőzte, hat éle volt, sárkányokat, városokat tudott pusztítani!

– Ó, fiam, hát milyen ez? Fiam, fiam, hát nem a lekváros derelyét nézed? Ejnye, ejnye, Károly!

– Hát – aszongya – kedves apám – megcsókolta – hát egy kard! (Játszott a levegő-be!)

– Á, nézz mán lejjebb! (Hátha valami túrós tésztát vagy valami mást is talál, ha sonkadarabot!)

Belenyúl, kivette a világ tükördolmányát!

– Ejnye, ejnye, fiam, hát mi ez, kard meg tükördolmány? (Mán tudta az öreg révész!)

– Ejnye, ejnye, fiam, nyúljal lejjebb, fiam, hátha még lejjebb van! Én meg –aszongya – egy kis paprikás krumplit akarok enni!

Belenyúl, kivette a tükörcsákót, ami láthatatlanná tette az embert!

– Ejnye, te gyerek, te gyerek, te nem tudsz egy kis ennivalót adni?!

– Hát adnék szívesen – aszongya.

– No, lejjebb, ott van a sarkába, ott, ott, ott, ott a tűtöttcsirke!

Belenyúlt, kivette a hipphopp-csizmát!

– Na, kedves gyermekem, ezt neked adom. Hát, életedben sokat szenvedtél. Húzd fel a csizmát! Hipp-hopp, ott legyen, ahol én akarok! Vedd fel a tükörcsákót meg a dolmányt, a kardot, oszt a világon párod fogható nincsen!

– Hát, kedves, drága Ídesapám, meg kedves, drága Ídesanyám, Sára anyám (sírt), én elmegyek ídesanyámho, ídesapámho. Má vagy nígy-öt éve nem voltam, ki tudja, hogy ílnek, vagy nem-e pusztította el a király vagy a gazdag ember?

Felvette a tükörcsákót, tükördolmányt, felkötötte a kardot, felvette a hipphopp-csizmát.

– Hipp-hopp, ott legyen anyáméknál!

– De ne feledd, fiam, idővel jártadban gyere vissza hébe-hóba hozzám! – ott is volt az anyjéknál. Nem ismerte meg az anyja, úgy elváltozott!

– Ki maga, felséges vitéz király?

– Anyám, én vagyok!

Rítt Kúduš Károly, csak úgy zokogott.

– Hát anyám, nem ismersz fel? Te szültél pedig! Én vagyok a fiad, Kúduš Károly!

– Felséges vitéz király, ne haragudjon, próbál bennünket, vagy mit akar velünk?

– No, anyám, levetem!

Levetette a tükördolmányt, hát egy nagy-nagy szeder ott volt a mellén, ami az anyjától való.

Aszongya:

– Gyermekem, te vagy!

Megcsókolta.

– Elmegyek, anyám – aszongya – a nagy gazdag emberhe! Elmegyek, akinél felgyútották a pítvart meg a kazlat!

Elment. Meglátta a király, a gazdag ember is. De a gazdag ember lánya rögtön térdre esett:

– Károly – aszongya – felismertelek – megcsókolta – a tied vagyok!

Aszongya:

– Sajnos nem tudlak elvenni!

Hipp-hopp, fenn volt a kémény tetején! Kihúzta a világ hatélű kardját:

– Pusztítsd el a bűnösöket, akik felgyútották a csűrt, a kazalt!

– Király, nem bántalak, éljél a királyságodba, de anyámat, apámat lásd el!

A gazdag jány kiment könnyek közt, aszonta:

– Bocssás meg nekem! (Mer már menyasszony volt.)

– Na, anyám, el vagytok látva mindennel! Ha bajotok van, itt ez a síp! – kihúzta a tükördolmányból, fújjatok bele, itt van!

– Hipp-hopp, ott legyen a révész bácsinál, meg Sára mamánál!

Éppen főztek.

- Apám, kedves, felséges apám, mi van?
Na, gyere be!
Levetkezett.
– Dehát, kedves ídesanyám, most mán igazán lekváros derelyét enném!
– Ó, fiam, hisz pont azt főztem, egyél! Aszongya:
– Mi a terved fiam, hova akarsz menni? Világot próbálni, szíp jányt nyerni?
– Kedves, ídesanyám, megláttam a tündérkirály jányát. Vajon nem veszi vissza a ruhát tőlem, meg a kardot?
– Nem fiam, nem! Ha akarod, eriggyél!
Megcsókolta az öreg révész bácsit meg a feleségit.
– Hipp-hopp, ott legyek a Tündérországnál, a vasszobornál!
Ott ült, a kardot leoldotta, letette a csákót. Nézett a jány rá.
– Haj, haj, haj! – nagyot nevetett a tündérkirály – hisz úgyis a tied lett volna ez, s jányom is! Lásd, milyen vagy, Károly! Fiam, miuta ezt a ruhát magadra vetted, a törökországi vitézotthonba te vagy az elnök! Ameddig a nap süt, a szél fú. Párod nincs, vitézséged győzhetetlen!
Leszalad a jány, megcsókolta.
Hát, aszongya:
– Ne haragudj, hogy elloptam!
– Úgyis neked adtam volna én! (Csak kulcs nélkül nem tudta!)
– Tudtam, hogy az öreg révész lopta el! (Hisz nála volt kertész.) A kúcsot elloпта – aszongya –, elvitte! Na, gyermekem – aszongya – holnap reggel itt a templom, itt a világ tengerpartja, a világ járása, esküdjetek meg a jányommal!
Megcsókolta a jánynak a kezit, a haját. Ülnek, beszélgetnek, hát az ég alján egy hatalmas-hatalmas tűzfelhő jön, tűzfergeteg!
– Jaj, jaj, kedves fiam – aszongya –, ez veszélyt jelent!
– Nem baj, majd idejön!
Hát, ahogy nézi, egyenesen ereszkedik le a kertbe, aszongya:
– Kúdus Károlyt keresem!
– Én vagyok – aszongya –, mit akar?
– Jöttem a törökországi vitézotthonból, a Jégország királyától.
– Ó – aszongya – mit akarsz velem?
– Hát mit akarok veled? Üzenetet küldött, hogy holnap tizenkét órákor jelentkezél nála!
– Hát – aszongya – milyen jogcímen?
– Mert a törökországi vitézotthonba első vitéznek vagy mán számítva! Ű vót az első eddig. Hogy mire mégy, kardra, birokra, buzogányra? Vágy valamit akar, nem tudom. Itt a levél! – átadta.
– Köszönöm – aszongya – mondd meg neki, holnap tizenkét órákor ott leszek!
– Édes gyermekem, hát el kellett, hogy fogadjad a megbízást, máskülönben szégyen lett volna, mikor a törökországi vitézotthonba te vagy az első vitéz király! De, gyermekem, vigyázz, mer ha bemész egy mérföldre, mingyár jéggé válsz!
Hát, mindegy, elkészönt a jánytól másnap. Megcsókolta a jányt, a jány meg üt.
– Tudod, mit mondok neked? Adok neked egy gyűrűt. Mikor a Jégország királyá-

hoz írsz, dobd keresztül a fejedem, és ne filj semmitül! Csak arra vigyázz, szót ne fogadjál, hogy el ne küldjön valahova! (Itt lesz vége a fiúnak!)

Ment.

– Hopp-hopp. Ott legyenek a Jégország királyánál! (Hipp-hopp-csizma volt a lábán.)

Na, el is ment. Mikor beért, már érezte, hogy nagyon meg akar fagyni. Hű, hű, hű! Felfedett egy jégpalotát, az tiszta jégcsapból állt, tiszta jégből vót. Megfogta a gyűrűt, hátra dobta. Elkezdett olvadni a jég, az utakon mindenütt lehullt a jégcsap. Szép márványúton szökőkutak folytak, megindultak. Ment befele. Mikor bement, alig tudott a hidegtől ajtót nyitni, olyan hideg vót.

Meggyűtt Jégország királya:

– Idehallgass! Tudom, hogy nagy vitéz vagy, túlmúltál engem is, mert ez a kard, ami nálad van, tündérektől vett kard. Tündérország jányáé vót, de bezárták egy vasszoborba. Jól figyelj, Károly! Három kívánságomat kell teljesítened!

– Mire fel – aszongya – hogy parancsolsz? Ha én vagyok az első vitézkirály, akkor hogy mondhatod ezt?

– Hát nézzed, úgy mondom neked, hogy el akarlak küldeni! Mer én már nem vagyok olyan vitéz, mint te, és így az elsőség a tied. Nézzed, ha megnyerted ezt a szíp vitézséget, királyságot, akkor neked segíteni kell azon, aki első vitéz vót.

– Mondd, mi az óhajod?

– Valahol messze, a világ vígin, egy elátkozott városba van egy elátkozott kút. Az elátkozott kút alatt van egy elátkozott varangyos kis béka. Azt el kell hoznod onnan. De ne felejtse más, eddig az összes vitézségem, az összes királyságom fel van ajánlva, de még senki sem tudta elhozni!

– Olyan furcsa kívánságod van! Szebbnél-szebb királyjányok, hercegnők és grófjányok vannak, és koronád van! Hát minek vannak, mikor a béka után akarsz küldeni?

– Ó, ó, ó, ó, várj, nem úgy van ez! Hiszen tudod, hogy Krisztus születésibe még fogott az átok. Megátkoztak egy nagyon szíp királyjányt.

– És kinek a jánya?

Aszongya:

– A Zöldági királynak a jánya. Elátkozta a Világoszorkánya, amiért nem ment a fiához, hogy varangyos béka legyen az elátkozott Fekete városba, és addig fel ne nyerje senki, amíg Kúduš Károly le nem vágja rúla a bikabúrt. De felejtse ezt, Károly, ne legyen soha semmi gondolat a fejedben!

– Jól van – aszongya –, megteszem!

– De vigyázz nagyon jól, mert a hipp-hopp-csizmával is csak egy hétre érsz oda!

– Hipp-hopp, ott legyenek az elátkozott Fekete országba!

Majd ment, hát mikor bement a városba, ott mindenki el vót átkozva. (A Zöldági király leányát elátkozta a Világoszorkánya. Elhozta a fiának, de nem ment hozzá, és ezért elátkozta, egy kútba nagy varangyos bikának átkozta.)

Mikor megérkezett, látta, hogy fekete az összes ország; mindenütt lángok csapnak ki a falbul, elátkozott vitézek, királyok vannak mindenfelé.

– Juj, juj, ha meghalok, meghalok, de a kardon senki nem bír!

Kiengedte a kardot. Fogta-kapta magát, bement az egyik házba, kírt egy ásót.

– Hóhó – aszongya az öregember – te azzal az ásóval sose mérsz le! Ott van az a

kard, azzal vágjál le a kút mellé, ott találsz egy grádicsot lefele! Levágott, lát egy szíp aranylőpcset, ment lefele! Mikor megyen lefele, hát lássa, hogy egy varangyos bika ott van, selyempárnán. Nízte, hullt a bikának a könnye.

– Istenem, Istenem!

De most mit csináljon? Úgy van megátkozva a bika, hogy nem tudják megszabadítani elátkozott karddal sem, tündérkarddal sem, mert a hatélú kard sem tudja megvágni! Úgy van megátkozva, hogy ha megkíri feleségül, csak úgy szabadul fel. De most hogy kírje, mikor itt a menyasszonya? Visszajött, aszongya az öregembernek, aki őrizte ezt a kastélyt meg ezt az elátkozott bikajányt:

– Mondd meg mán, hogy lehetne felszabadítani?

– Úgy tudod csak, ha megkíred feleségül!

Ű megleledkezett magáru. Lement:

– No, te bika, megkírek feleségül!

Kersztülbuksengelt a bika a fejín, felséges királykisasszony, a Ződág király jánya lett belüle, gyémántfoggal, gyémánthajjal!

– Ó, szívem, szíp szerelmem, te az enyim, én a tiéd, ásó, kapa meg a nagyharang válasszon el!

– Jaj, de én nem azír kételek meg, hogy feleségül vegyelek! Hanem azír, hogy a Jégország királyának vigyelek! Mer te a Ződág király jánya vagy! De ha te nem jössz velem, akkor hogy menjek el a Jégország királyához, jány nélkül?!

– Hát mindegy, szívem, szíp szerelmem, ha neked nem kellek, én világnak megyek! Ekkor fordult vissza, és ment Károly. No most jönne vissza a Jégország királyához, de hogy?

– Hipp-hopp, ott legyek a Jégország királyánál!

Megérkezett. Jégország királya nagy boldogon fogadta.

– Kedves barátom, Károly! Hogy létezik az, hogy megnyerted a jányt, és mégse hoztad el?

– Nízzed, ami azt illeti, a Ződág királynak a jányát elátkozta a Világboszorkánya, mert nem ment a fiához, és így azt akarta a jány, hogy hozzám jön. Nekem a Tündérkirály jánya a menyasszonyom, nekem nem kellett. Elrepült, hova-hova nem, nem tudom!

– Na, mindegy! Ezír én téged nem róhatlak meg! Hanem adok egy tanácsot, mer már nem mehatsz vissza Tündérországba, mer a Pokolkirály fia, aki elátkozta a jányt bikának, elsüllyesztette Tündérországot, a föld színin nincsen! Ezt mondom neked: sajnálalak, általam lettél így, de próbálj elmenni most már az elsüllyedt pokolba!

– Hiszem vagy nem, de hiszen a Tündérkirállyal nem bírhat meg a Pokolkirályfi!

– De tudod, hogy a Pokol lejjebb van, mint a Tündérország!

Ment a fiú, mendegélt, mikor elérkezett az öreg révészhez vissza:

– Kedves, drága Ídesanyám, Ídesapám, sajnós mit kell hallani – aszongya –, hogy elsüllyesztette a Pokolkirályfi a Tündérkirálynak a várját, a palotáját!

– Igaz, így van, fiam! De vigyázzál, gyermekem, mer nagyobb veszély vár rád, mint eddig! El fogsz menni, fiam, Pokolba! Elvisz a csizma oda is. De nagyon vigyázz, mer ott le van láncolva a menyasszonyod, a Tündérkirálynak a jánya! Ha ott nem tudsz okosan járni és dolgozni, fiam, ott pusztulsz! Nesze, fiam, itt ez a darab mákos kalács! Mikor bemész, add oda az első ördögnek!

Megcsókolta a révész feleségét, a révészt.

– Hípp-hopp, ott legyek, Pokolba!
Mikor mán a Pokolt meglátta, füstölt, az ördögök a tisztátalan lelkeket tették üstbe, a tűzre. Futottak, kohóztak. Bement, aszongya az ördög:

– Hát te, mit keresel itt, Károly?

– Nana – aszongya – hoztam neked egy kalácsot!

Megkóstolta.

– Jól van – aszongya –, tudom, mír jöttél! Na de vigyázz, vigyázz, mer most segíték rajtad, de azt el ne felejtsd el, ha segíték rajtad, el nem mondhatod soha senkinek, mert olyan próbára tesz Plútó, ha kiadja neked a Tündérkirályt meg a jányát, hogy te azt nem tudod!

– Hallod, te ördög, adok neked még egy kalácsot! Ez a kalács, amit küldött a révész felesége, ez elég – aszongya – az összes pokolnak!

– Nesze, itt van ez a szeg, itt van ez a kalapács, itt van ez az abroncs, és ha majd vízér mentek, itt van ez a kötény! Ha az erdőbe mentek, mer vízér mentek, és kongattok. De ezt ki ne add a kezedbül!

Bemegyén, há ott ül az öreg Plútó. Fújtatnak.

– Hahó, Károly, régen vártam mán, hogy meglássalak.

Tudom, mír jöttél, a menyasszonyodér! De nem kaphatod meg, mer az én fiamhoz kell, hogy menjen a Tündérkirály jánya! De ha három próbát nálam megállsz, akkor kiadom!

– Ó, ó! Hát az összes Pokolt felfordítom!

– Itt a Világ hatélú kardja se ír semmit, mer itt elégessük azt is!

– Nosza, mondd meg hát, mi a három próba!

– Nem hármát adok neked, négyet!

Ejnye, erre nem gondolt a fiú, hogy a negyedik próbára is kírjen segítséget.

– Az első próbára azt adom neked, hogy eriggy az erdő túlsó végire! Kiküldök egy ördögöt. Halljam, hogy melyikötök kongat nagyobbat. Amelyikötök nagyobbat kongat, első felvonásban az győz!

Hát, mikor kiment az ördög, akkorát kongatott, hogy a fák repedeztek széjjel, pattozott le a kő!

Aszongya Károly:

– Hát még ez is kongatás? Aszongya: – Húnd be a szemedet!

Elővette azt a vaskoronát, amit az ördög adott neki, ráhúzta a fejire, beletette a szeget, aztán hátul ütötte a kalapáccsal.

– Jaj, ne kongass, ne kongass – aszongya –, szétszakad a fejem – aszongya.

– Azír mondom, mondd meg Plútónak: csak egyet kongattam!

Bemegy, aszongya:

– Kedves, felséges királyom – mondja Plútónak az ördög – olyan nagyot kongatott, hogy az agyam majd szétszakadt!

– Eriggy, ott van az a százezer literes hordó, azt hozza tele vízzel!

Megy az ördög:

– Gyere csak – aszongya – itt van ez a hordó, és hozd tele vízzel!

– Ne gondold, majd tele is, üresen is én hozom! Fogd meg, oszt vidd ki a kútig!
(Vagy két mérföldnyire volt a kút!)

Viszi az ördög, leteszi. Teleengedték, telemerték, az ördög telemerte. Aszongya:

- Fogd meg, oszt vidd haza Plútóho!
– Haha, ne gondold, majd evvel a kis vízzel viszem Plútóho!
Kivett egy bicskát, ásta körül a kutat.
Aszongya az ördög:
– Mit csinálsz?
– Kiásom az összes kutat, oszt viszem Pokolra!
– Jaj, ne csináld, az Isten áldjon meg, inkább hazaviszem! – aszongya.
Hazavitte.
– No – aszongya – nízzed, az összes kutat akarta a Pokolra hozni!
– Jaj, jaj, jaj, mit csináljak, hogy csináljam?
– Hát – aszongya –, én nem bánom! Hallod, odaadom neked a Tündérkirály lányát, a Tündérkirályt is, meg a feleségit is, de egy kívánságot még teljesítened kell! Ki kell menni, azt az erdőt levágni, felszántani, bevetni, felibe szőlő legyen, felibe búza, a búzából holnap tizenkét órákor kenyír legyen, a szőlőből meg bor legyen!
– Hát jól van – gondolta –, nem baj – aszongya –, megteszem, megtettem eddig is, csak legalább egy iccaka add ide nekem a Tündérkirály jányát, meg az anyját, meg a Tündérkirályt, hogy beszélgessek egy kicsit velek. Régen nem láttam őket, illő!
– Hát, ezt megteszem neked! Egy szobába beengedte a Tündérkirályt, a feleségit, a jányát elengedték.
Aszongya a Tündérkirály jánya:
– Szíves, szíp szerelmem, sajnos, hogy a Ződág király jányáír idejutottál! Itt van ez a súp (kivette a haja közül), egy kis ezüstsúp. Ha valamit óhajtasz, ezen megtalálod!
Megcsókolta a jányt, visszavittik őket, lezárták.
Viszik ki már, kifele, az erdő hatodik riszibe, leül.
Az ördög aszongya:
– Az erdő le legyen vágva, fel legyen szántva, be legyen vetve, fele búzával, fele szőlővel! Holnap tizenkét órákor piros bor legyen, és búzakenyér Plútó asztalán, mer ha nem, mustármagról-mustármagra szedünk!
Elmegy.
Belesípolt, odaugrott két kis hím juh, aszongya:
– Mit parancsolsz, kedves gazdám?
– Ó, mit parancsolnék két kis juh? Hallod, mi a feladata: vágassam ki a fát, szántassam fel, kenyír meg bor legyen!
– Ne filj, feküdj le aludni, hónap tizenkét órákor itt lesz!
Lefeküdt a fiú, aludt, másnapra csengettek, kongattak a gyönyörű szőlőfürtök, a búzát lengette a szél. Tizenegy órákor mán kenyerek jöttek szípen kifele, jött a szőlő, a bor, bevitte.
– Nagyon jó – aszongya. Na, neked adom őket, elviheted!
Még várjunk, míg hazáirnek! Jött szípen a Tündérkirály jánya. Mikor elírt, egy útelágazásnál leültek. Odamegy egy fáho, lássa, folyik belüle a víz! Bele van vágva egy kard, egy szíp milling, meg egy rozsdás kard.
Aszongya:
– Felséges királyom! – mondta a Tündérkirálynak, aki most felmentette – hogy lehet az, hogy az egyik kard rozsdás, a másik meg eleven?
– Fiam – aszongya – én sohasem beszéltem neked erről, ez a két fiam. Az egyik

fiam – aszongya – él, a másik meg halott! – Ó, ó, Istenem, Istenem, Istenem, Istenem, az egyik meg van halva, egy kunyhónál el van vágva a nyaka, a másik fiam örök rabságban van.

– Nahát – aszongya –, most mit csináljak?

– Az átok leszállt, fiam, a Zöldági király jányánál. Elment magától a Jégország királyáho, összeházasodtak. Most mán én hazamegyek, fiam, a világ legnagyobb tengerihe, egy szigetre, mer ott van a két fiam.

Elment a jányával, felrepült.

– Hipp-hopp, ott legyek az elátkozott Fekete tengerszigeten!

Hát, mikor megyen, ott lássa, hogy ott van egy kunyhó, egy szíp királyfi el van esve, egy másik királyfi meg hatalmas láncokkal ki van kötve egy fáho.

– Melyik király lehet olyan hatalmas vitézkirály, aki ezt megteszi?

Kopogtat be a kunyhóba, hát egy öregasszony a pad alatt az orrával piszkál a parhetba, vagy kályhába, mondjuk.

– Szerencsés jó napot, kedves Ídesanyám!

– Adjon Isten neked is, kedves fiam! Mi járatban vagy itt? Itt még a madár se jár!

– Kedves Ídesanyám, eljöttem a kér sógoromé, a Tündérkirály két fiáér, mert eljöttek ide, itt valaki megölte az egyiket!

– Én öltem meg, fiam! Nem felelt meg a vitézsége. A másikat meg leláncoltam.

– Hát – aszongya – hogyhogy?!

– Úgy fiam, hogy van itt a tengerparton egy magas fa. De olyan magos fa van, fiam, hogy az eget korholja! Van ott egy grippmadár. Ha a fa tetején három iccaka a grippmadarat meg tudod őrizni, hogy el ne vigyik, akkor fiam, felszabadítom a két sógorodat, és nekik adom a két jányomat. Mert nekem olyan szíp jányom van, hogy a király jánya csak távol állhat tőle!

– Rendbe van, Ídesanyám! Hipp-hopp, ott legyek a világ legnagyobb magos fáján!

Felírt a fiú, látta, hogy iccaka tizenkét óraker jön haza a grippmadár. De majdnem elvaknyult a físzekbe! Pedig hát a fiú nem fílt ám! Ejnye, ejnye, ejnye, ejnye, ejnye!

Hát leült a fiú a gallyra, beleült a grippmadár a físzekbe, tizenkét óraker lássa, hogy nyílik az ég alja, az ég alján jön egy fekete lovas, fekete lovon, de úgy ragyog, hogy szikrázik, fekete korona van a fején.

– Ó te Jó Isten!

Kihúzta a kardot, püff! – egyből odavágott a lónak, a királynak. Ezzel a fekete elátkozottság büre, elátkozottsága lehullt rúla.

– Én vagyok – aszongya – a Zöldkirályfi, de ez a menyasszonyom volt, és nem tudtam elnyerni!

Megfordult a fiú, levágta az elátkozott bürt a madárral is. Gyönyörű felséges szíp királykisasszony lett belőle! Hun vótak? Lenn a Világboszorkányánál. Mán a fiúnak nem vót elvágva a nyaka, a másik el vót oldva.

– Ó, kedves sógorom! Gyere! – megcsókolta.

Azok fölültek a lóra, a fiú a hipphopp-csizmával hazarepült a Tündérországba.

– Felsőes királyatyám, megkírem a jányod kezit!

– Ó, ó, Károly fiam, gyertek össze!

Jönnek – aszongya –, anyátokék is, adtunk szikratáviratot, kurrencsot küldtünk nekik.

Hát, ahogy esznek, isznak, lássák, hogy az öreg révész egy arany korsóval, meg a révész néni jön az ég alján.

*– Hát, fiam, megkaptuk az értesítést, legyetek boldogok!
Megcsókolták egymást, máig is ülnek, ha meg nem haltak.*

IRODALOM

BÁLINT 1975.

Bálint Sándor: Tombácza János meséi. Budapest, 1975.

BERZE NAGY 1957.

Berze Nagy János: Magyar népmesetípusok I–II. Pécs, 1957.

DÉGH 1960.

Dégh Linda: Az egyéniségvizsgálat perspektívái. Ethnographia LXXI (1960)

DOMOKOS 1957.

Domokos Sámuel: Vasile Gurzau magyar és román nyelvű meséi. Budapest, 1957.

DÖMÖTÖR 1962.

Dömötör Ákos: Sarkadi népmesék. A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai 34–36. (Szerk.: Dankó Imre) Gyula, 1962.

EPERJESSY 1994.

Eperjessy Ernő: A cigány néprajzi kutatások időszerű feladatai. In.: Cigány néprajzi tanulmányok 2. – Studies In Roma (Gypsy) Ethnography 2. (Szerk.: Bódi Zsuzsanna) Salgótarján, 1994. 17–25.

ERDÉSZ 1968.

Erdész Sándor (Szerk.): Ámi Lajos meséi I–III. ÚMNGy XIII. Budapest, 1968.

ERDŐS 1989.

Erdős Kamill: A Békés megyei cigányok. Cigány dialektusok Magyarországon. In.: Erdős Kamill cigánytanulmányai. (Szerk.: Vekerdi József) Békéscsaba, 1989. 57–88.

GRIN 1977.

Grin Igor: Szerb népdalok a Délkelet-Alföldről. In.: A magyarországi délszlávok néprajza 2. (Szerk.: Balassa M. Iván – Dekity Mark) Budapest, 1977. 92–109.

GRIN 1985.

Grin Igor: Két szerb népmese a Délkelet–Alföldről. Békési Élet 1985/3. 305–314.

GRIN 1988.

Grin Igor: Négy kisalföldi (Moson megyei) horvát népmese. In.: *Hidak. Tanulmányok a magyarországi délszlávokról.* (Szerk.: Tarján G. Gábor) Budapest, 1988. 89–118.

KRUPA 1984.

Krupa András: *Rozprávký naničky Žofky. Zsofka néni meséi.* Békéscsaba, 1984.

MÁRKI 1977.

Márki Sándor: *Sarkad története.* Budapest, 1877.

L. SINKÓ–DÖMÖTÖR 1990.

L. Sinkó Rozália – Dömötör Ákos: *LOLLO. Cigány mesék és mondák Békés megyéből. Ciganisztikai tanulmányok 7.* Budapest, 1990.

SZENDREI 1996.

Szendrei Eszter: *Két hajdani hajdúváros törökkori mondái. A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 16 (1996) 297–304.*

VEKERDI 1989.

Vekerdi József: *Erdős Kamill szerepe a hazai és külföldi cigánykutatásokban.* In.: *Erdős Kamill cigánytanulmányai 7–12.* (Szerk.: Vekerdi József) Békéscsaba, 1989.

UJVÁRY 1994.

Ujváry Zoltán: *A cigányság néprajzi kutatásának néhány kérdéséről.* In.: *Cigány néprajzi tanulmányok 2. – Studies In Roma (Gypsy) Ethnography 2.* Salgótarján, 1994. 32–35.

Fairy tales from Sarkad

– Igor Grin –

Résumé

This publication is to provide information about the longer than ten years collecting work – that needed great patience – and about its first results: about the up till now unknown part of the oral traditions of Sarkad, about the Hungarian language Gypsy folk-tales told in the local dialect.

The ethnography regarded the Great-Plain for a long time as a large region that was little inspiring and unfavourable for the creation of folk-tales as referred also by Linda Dégh. Till the sixties of the last century no folk-poetry publication was issued from Sarkad, the South-Bihar Heyduck-settlement. Ákos Dömötör's work – publishing the fairy tales of this region – was issued at this time. In his work he published the fairy tales repertory – mainly consisting of shorter writings – of two local tale-tellers.

These data – almost half of them were imported from Transylvania – and the valuable legendary data remembering to the founders of the settlement, meant up till now the prosaic oral traditions of the once Heyduck-settlement.

The data of the recent disclosures in Sarkad provide an other aspect for the folk-tales of the Alföld (Great Plain), and made the earlier degrading opinions groundless. János Lakatos is a real tale-teller individual, who should be regarded as one of the excellent continuer of the Hungarian folk-tale traditions. The several dozens of folk-tales told by him could be regarded by their category as fairy tales. The texts of Lakatos are tale contaminations with several characters based on the Gypsy living conditions, but at the same time they show the knowledge of the Hungarian folk-tale traditions. These tale contaminations could be determined sometimes as new type.

Today he is over seventyfive – he compares himself self-confidently to Andersen, the Danish tale-teller – and he was for several decades the entertainer of the Gypsy public in Sarkad. As an organizer (he liked to regard himself as „main contractor, independent group leader”) of seasonal jobs – he provided job for his fellows – he got great experience in the tale-telling. The tale-creating knowledge – he learned from his two Gypsy teachers – proved to be very useful for his tale-telling.

The leading characters of the two presented folk-tales, Snow-Flower and Károly Kúdos are highly moral, good-natured Gypsy heros longing for truth and justice. The tale-teller describes the desire to the rise in the fate of these heros.

Grin Igor
Munkácsy Mihály Múzeum
H-5600 Békéscsaba, Széchenyi u. 9.
E-mail: igor.grin@bekesmegye.hu